

På Folkareds Kvarn flödar mjölk och honung

Vi har besökt Årets Ekologiska Lantbrukare där planering och samverkan ger resultat

DET ÄR I MITTEN AV MAJ och högsommarvarmt när jag reser till Halland för att träffa Årets Ekologiska Lantbrukare, Sven-Arne och Catarina Bengtsson. Från vägen mellan Långås och Sibbarp leder den fina gårdsskylten mig rätt in på grusvägen till Folkareds Kvarn.

Jag snokar runt lite i stallet innan jag hittar Catarina som tar med mig till hagen med de 1,5 veckor gamla kalvarna som är ute på strömträning. Här får de lära sig att backa när de kommer i kontakt med strömstängsel.

– Annars är deras instinkt att bara rusa framåt då de får panik, här kan de inte det eftersom vi satt galler bakom, förklarar Catarina.

Vägen över grisar

På Folkareds Kvarn bor 70 kor, en katt, Sven-Arne, Catarina och 15-

årige sonen August. Sven-Arne tog över familjegården 1984 och Catarina kom in i bilden i början av 90-talet. På den tiden var Folkareds Kvarn en mjölkgård, men då efterfrågan på ekogrisar var stor i slutet av 90-talet valde Sven-Arne och Catarina att utöka gårdens verksamhet med ekologisk grisproduktion. Successivt lade de även om mjölkproduktionen till eko och sedan 1999 drivs Folkareds Kvarn helt ekologiskt. För fyra år sedan bestämde de sig dock för att satsa fullt ut på korna. Grisproduktionen lades ner, stallet byggdes om till lösdrift, man satte in mjölkrobot och byggde nytt ungdjursstall. Från att ha haft 30 kor utökade de till 70. Tillskottet till besättningen kom från granngården.

– Då vår granne Bertil valde att lägga ner sin verksamhet bestämde

vi oss för att ta över en del av hans produktion, berättar Sven-Arne.

Idag är Bertil en samarbetspartner till Sven-Arne och Catarina och hjälper till med olika saker, så som maskinjobb, dikning, stängsling och vårbruk. Dessutom odlar Bertil vall åt korna.

Arbetsfördelning

Sjelva brukar Sven-Arne och Catarina ca 100 hektar varav 50 är deras egna och resten arrenderade. De odlar huvudsakligen vall samt korn, höstvetete, en del vårvete och åkerböna. Allt går åt som foder till korna. Utöver det köper de in lite spannmål från grannar samt proteinfoder.

– Målet är att vara självförsörjande på foder. När skördarna är bra så behöver vi inte köpa in spannmål från grannar. Ett bra gräs är nyckeln

► samverkan

till en hög mjölkavkastning, man kan inte köpa sig till bra mjölk, menar Catarina.

Arbetsfördelningen paret emellan ser ut som så att Sven-Arne har hand om växtodlingen och fodret medan Catarina har hand om korna, mjölkningen och den mesta planeringen. Och så har hon huvudansvaret för bina.

– Jag får göra det roligaste, säger Catarina och skrattar.

Honung ingen bisak

För Catarina är honungen ingen bisak. Jag får följa med Catarina då hon ska åka för att se över en av sina fem bigårdar. Medan vi går mot bilen så börjar hon berätta för mig om hur det kom sig att de började med biodling och hur det går till.

Biodlingen har varit en del av Folkareds Kvarn de senaste sex-sju åren och står idag för tio procent av företagets omsättning. Successivt har antalet expanderat och nu har Catarina och Sven-Arne 50 samhällen placerade på fem olika bigårdar.

– Jag har hållit på med bin i ca 25-30 år, blir det väl nu. Bin är fascinerande och jag tycker att det är så intressant att jobba med dem.

Under vår och sommar besöker Catarina de olika bigårdarna var tionde dag, ungefär. Arbetet är som

mest intensivt mellan april till september. På vintern kollar hon bara till dem då och då, rengör bikupor och tappar honungen på burkar som säljs till butiker i närområdet.

– Egentligen är biodling inte en bra kombo med jordbruk, eftersom det är mest arbetskrävande på sommaren. Det vore bättre att kombinera med ett liftsötaryrke, säger Catarina och berättar att det ligger noggrann planering och tydlig strategi bakom för att få det att gå ihop.

Mellan skog och slätt

Folkareds Kvarns bikupor är placerade på olika platser runt om i trakten. Catarina har tagit kontakt med markägare i områden som har varit intressanta för att höra om hon får ha en bigård där. Det ska gärna vara i gränstrakter mellan skog och slätt där det finns tillgång till allt från blommande åkerböror och raps till bär, vilda körsbär och lind. Vitklöver är också en bra nektarkälla och finns i många betsvallar. Det är viktigt med ett varierat landskap med många nektarkällor.

– Det blir en win-win situation för både mig, bina och markägarna att ha bikuporna ståendes där. Folk blir oftast glada över att bli tillfrågade, menar Catarina. Som tack för att jag får sätta upp mina bikupor brukar

jag ge markägarna en låda honung varje höst. Det brukar vara uppskattat.

Bina hämtar nektar från både icke-ekologiska och ekologiska odlingar. Catarina förklarar att det inte finns tillräckligt mycket ekodlingar i området för att garantera att bina bara hämtar nektar från ekologiska blommor. Av den anledningen är honungen inte KRAV-certifierad – men för den skull använder inte Catarina några som helst kemikalier i produktionen.

Strax innan vi ska hoppa in i bilen igen böjer Catarina ner sitt huvud mot mig.

– Ser du ett bi där någonstans?

Det surrar i håret och jag försöker leta fram biet som irrat sig in i Catarinas blonda kalufs.

– Aj! Catarina har fått ett stick i fingret och på så sätt även funnit biet. Det är därför man avlar på snälla bin, de ska inte hålla på med sådant där, säger hon och berättar att det trots allt inte är särskilt ofta som hon blir stungen.

Livet som lantbrukare

Medan vi rullar in på grusvägen mot Folkareds Kvarn så reflekterar Catarina om livet som lantbrukare.

– Allt vi gör är så väderberoende. Man måste vara oerhört flexibel.

En av bigårdarna står på Munkagårdsskolan, lantbruksskolan i Tvååker. De har fruktodlingar som kräver pollinering. Samtidigt är det mums för bina. I mitten av maj händer det mycket i bikuporna och Catarinas besök i dem är täta.

Samtidigt är det ju det man vill åt, det oförutsägbara.

Senare när vi står i köket för att laga lite middagsmat börjar jag och Catarina prata om samverkan i allmänhet och samarbete i bygden i synnerhet.

– Det finns många aktiva lantbrukare i trakten och det är roligt att det finns många grannar och kollegor. Den enda nackdelen är väl att det finns ett stort sug efter mark, säger Catarina.

Sven-Arne, som lämnat traktorn och arbetet en stund för att äta med oss, tillägger att han inte upplever att det finns någon konkurrenssituation i Sibbarp.

– Här finns en kultur av gott samarbete.

Växtföljd i samverkan

Sven-Arne har erfarenhet av samverkan sedan många år med Bengt Nilsson på Tångagård som odlar ekologiska grönsaker.

– Bengt tog kontakt med oss efter att vi lade om till ekologisk mjölkproduktion, berättar Sven-Arne.

Idag byter gårdarna mark med varandra. Det handlar om ca 20 hektar, men det kan skifta från år till år.

– Bengt har grönsaker på marken medan vi mest odlar vall. På så sätt blir det en bra växtföljd som framförallt Bengt har stor nytta av.

Det har varit ett väldigt enkelt och smidigt samarbete, hittills tycker Sven-Arne. De samarbetar helt avtalsfritt med ett års överenskommelse i taget. Vad gäller betalningar så kommer de överens om hyra av maskiner och annat, och för marken

Småkalvarna behöver lära sig att känna igen elstaket innan de kan släppas ut på riktigt.

är det rena arrenden som gäller.

– Vi jämför areal och den som överstiger den andre får betala arrende, säger Sven-Arne. Visst blir det diskussioner ibland, men det har alltid gått att lösa. Grunden är att man har samma förutsättningar och arrendepreis.

– Det är klart att det alltid är ett givande och tagande, tillägger Catarina.

Traktor-chatt

Den största fördelen med samar-

bet enligt Sven-Arne är att man kan prata med varandra, bolla idéer och lösa problem tillsammans. Han berättar att Bengt och han ofta brukar prata i telefon medan de är ute och kör traktor. Ibland kopplar Bengt in sin son Ivar i samtalet, så att de pratar ihop alla tre.

– Vi har båda mycket att göra, så vi träffas sällan. Då blir det effektivt med telefonmöten medan man arbetar.

Tångagård ligger en mil norr om Falkenberg och drivs av Bengt Nils-

Sven-Arnes bästa tips för samverkan

Goda relationer. Högt i tak och bra kommunikation är en viktig förutsättning för lyckad samverkan. Först och främst så måste man komma ihåg att det är ett givande och tagande. Millimeterrättvisa fungerar inte.

Blanketter. SAM-blanketten och överlåtande av miljöstöd kan vara kluriga att få ihop. Se till att planera inför och hålla ordning på det. Det är rätt arbetsamt och tar väl ett par-tre timmar om året att få ihop. Men de som jobbar med miljöstöden på länsstyrelsen är oerhört hjälpsamma. Det är lätt att ringa och fråga.

Avtal. Juridisk hjälp och avtal är bra om man har gemensamma investeringar. Det är viktigt att hålla sams och samtidigt ha en tanke i bakhuvudet; "finns det en vettig reträttväg?". Annars, om man blandar in för mycket lånade pengar, så kan man sätta sig i riktiga problem om det går dåligt för en av parterna.

Kultivatoren spröttar upp ogräsen

KVICK-FINN

Med fokus på effektivitet, mångsidighet och ekonomi.

Nu kan du köpa direkt av tillverkaren i Vasa, Finland.

Ekotjänst Lindgård AB • www.ekotjanst.fi
Ring Boris, han talar svenska +358 500 567 611

► samverkan

son, hans fru Catarina Gardell Nilsson och deras son Ivar. På gården odlas potatis, olika sorters rotfrukter, kål och lök. Nästan allt säljs genom Samodlarna samt en viss del i den egna gårdsbutiken. Produktionen är KRAV-certifierad sedan Bengt tog över gården som 12:e generation i släkten, år 1987. Då odlades 1 hektar grönsaker och 1 hektar potatis. Idag sker odlingen på 40 hektar och varje år utökas den.

Utöver grönsaksodlingen så har Tångagård sitt eget renodlade KRAV-packeri och lager med en heltidsanställd och 4–8 deltidanställda. Utöver att packa sina egna grönsaker köper man även in potatis och lök från andra odlare.

Van att samverka

– När Sven-Arne och Catarina blev KRAV-mjolkproducenter vid millennieskiftet såg jag en möjlighet att börja byta mark med dem. På så sätt fick jag en bättre växtföljd och de mer mark att odla vall på. Det innebär att jag slipper hålla på med grön-gödsling och klarar av skadegörelse som t ex morotsfluga bättre, berättar Bengt när jag ringer till honom.

Bengt är van vid att samverka med andra bönder. Utöver samarbetet med Sven-Arne på Folkareds Kvarn har han markbyten med tre andra gårdar samt delar maskiner med flera olika lantbrukare. Att dela maskiner med andra är smidigt på många sätt, men kan även leda till konflikter menar Bengt.

– Det kan vara så att någon tycker att den andre sköter maskinen sämre och på så sätt börjar ett missnöje växa. Det ges ju alla möjligheter till att vara osams, så man måste visa hänsyn gentemot varandra och anstränga sig för den andra. Det får inte bli så att det bara är den ena parten som får fördelar, utan samtliga måste bli nöjda.

PAULA CEDERBERG, text & foto

Pauliina Jonsson i fält. Ibland vill lantbrukarna även ha hjälp med att bedöma en gröda och förväntad skörd.

Samverkan = modern företagsutveckling

Ekologiskt lantbruk har intervjuat rådgivaren som hjälper lantbrukarna med den juridiska delen av samverkan.

Håller lantbruket på att strukturalisera ihjäl sig självt? Lantbruken blir bara större och lantbrukarna färre. Samtidigt klagas många på att bondeyrket blir mer ensamt. Istället för att äta upp varandra kan lantbruk samverka och på så vis rationaliseras utan att motverka varandra.

Pauliina Jonsson är rådgivare på Växa Sverige i Halland och har erfarenhet av samverkansfrågor. Bönderna vänder sig till Pauliina när de har frågor i olika skeden, både innan, under och efter att man börjat fundera och planera kring samverkan. Hennes erfarenhet är att lantbrukare ofta upplever samarbeten som positiva.

– Bara det faktum att man kan ringa varandra betyder jättemycket för samverkande lantbrukare. Det blir som en livlina när det är jobbigt, menar Pauliina.

Mark och maskiner

Hon berättar att den vanligaste formen av samverkan är att man byter mark med varandra för att få en bra växtföljd. Även samverkan om ma-

skiner är populärt. Det blir också vanligare att samverka kring djuren, t ex om bete eller inhysning av varandras djur.

– Man kan spara både arbete och pengar på att samverka, t ex genom att dela maskiner. Är man tre företag som delar på en investering på en halv miljon är det ju överkomligt.

Pauliina upplever att vi har väldigt öppna relationer i Sverige, i jämförelse med länder som exempelvis England och Holland.

– Här hör erfargrupper, fältvandringar och gårdsbesök till vardagen. Så är det inte i andra länder – där ser man varandra som konkurrenter på ett annat sätt. Men att dela med sig av metoder är ju bara bra – i slutändan är det ändå ett hantverk som varierar från gård till gård. Med vår öppenhet skapar vi bättre förutsättningar för bra samarbete.

SAM-ansökan

– Oftast har lantbrukarna rätt klart för hur de vill samverka när de kontaktar mig, berättar Pauliina. Vi pratar igenom deras idé på telefon och bestämmer ett möte. På mötet för-

mulerar vi ett avtal med tydliga tidsbestämda överenskommelser och bestämmer hur SAM-ansökan ska fyllas i. Det tar ofta inte mer än en timme.

– På hösten stämmer vi av på telefon att allt fungerat som det var tänkt. Ibland ber de mig komma ut på besök under odlings säsongen och bedöma en växande gröda, t ex kvalitet och mängd per hektar, för att sätta rätt pris. Oftast debiterar Pauliina inte mer än två timmar för att hjälpa till med ett samarbete, en kostnad parterna delar på.

Blir det inte krångligt med SAM-ansökan?

– Det är mycket enklare nu när man får räkna in all areal i djurer-sättningen. Det går bra att ”byta” mark med varandra i SAM-ansökan utan att det äventyrar miljöersättning eller gårdsstöd. Både miljöåtgärder och stödåtgärder (som ger gårdsstödet) kan flyttas mellan brukarna. För Pauliina går det fort att

hjälpa till att fylla i blanketterna så allt blir rätt. Överenskommelsen om samverkan behöver inte löpa över hela femårsåtgärden i miljöstödet.

– Det som bönderna brukar uppleva som krångligast är att blocken byter identitet när marken förs över på någon annan och då stämmer inte växtodlingsplanen.

Hur sätter man pris?

– Det finns prislister för maskinkostnader och grödor, men för övrigt samarbete bestäms oftast prissättning från fall till fall. T ex kan samverkan kring bete innebära olika fördelning av EU-ersättningarna. Vanligt är att djurhållaren tar miljöersättningen och markägaren gårdsstödet.

Ogräs vanlig oro

– Alla skiften är olika och det är det som ofta upplevs som ett hinder för att samverka med mark, berättar Pauliina. Alla vill ha bra, väl-dränerade och kalkade skiften med liten

ogräsförekomst. Samarbetet underlättas av mark med bra status. Om båda parter har markkarterade fält blir det lättare att komma överens.

Att känna sig fri att avsluta samarbetet är också viktigt för att våga ta steget att sätta igång. Hur avslut ska ske bör också regleras i avtalet.

Lyckad samverkan kräver också ett visst mått av tolerans för varandras olika arbetssätt. Ett bra tips är att se långsiktigt på samarbetet, annars kan små problem som uppstår bli en grund till osämja.

Det är också bra att utse vilka i företagen som ska ansvara för samarbetet. Det gör det enklare att ha en dialog om hur det går.

– Ömsesidig respekt är viktigt – oavsett om den ena har 20 hektar och den andra 200 hektar. När man samverkar med ett annat företag får den ena inte vara mindre i själen än den andra, säger Pauliina.

EVA HAGSTRÖM
PAULA CEDERBERG

Avtal om samarbete kring vallodling	
Thomas Traktörförare Växtodlingsproducent	Bonde Bondesson Mjölksproducent
Avtalet löper från XXXXXX till vidare.	
Samarbetet på ett skifte löper alltid hela vallperioden ut d v s tre vallår om man inte kommer överens om annat.	
Thomas Traktörförare	Bonde Bondesson
<ul style="list-style-type: none"> • Det aktuella skiftet plöjs noggrant på hösten eller i god tid på våren innan sådd. 	<ul style="list-style-type: none"> • Skiftet gödslas och skyddsgröda/vallfrö sås på skiftet. Skyddsgrödan skördas. • Vallskiftet gödslas och skördas vallår 1-3 • Skiftet plöjs på hösten år 3 eller i god tid innan vårbruk år 4. • Arrende betalas på marken varje år senast 30 september. Vid prissättning tas hänsyn till den nytta vallens förfruktsverkan ger markägaren. • Redovisar skiftet i sin SAM ansökan.
Övriga generella överenskommelser: <ul style="list-style-type: none"> • Marken brukas enligt God jordbrukarsed/Tvärillkorsbestämmelser. • Marken ska vara underhållskalkad. Detta sköts av markägaren om man inte kommer överens om annat. • Tillkommer det extra konsultkostnader vid SAM på grund av detta samarbete, så ska kostnaderna delas lika mellan parterna. 	
Ort och datum	

Avtal om samarbete kring skötsel av ungdomdjur till mjölkproduktion	
Sten Stall Växtodlingsproducent	Bonde Bondesson Mjölksproducent
Avtalet löper från XXXXXX till och med XXXXXX.	
(Vid ekologisk produktion: Djuren flyttas till och från Sten Stalls CDB under skötselperioden hos Sten. Sten har certifierad ekologisk produktion).	
Båda parter är måna om att friska och sunda djur ska födas upp.	
Sten Stall	Bonde Bondesson
<ul style="list-style-type: none"> • Foder ensilage: 9 kr/djur och dag • Foder spannmål inkl min: 2 kr/djur o dag • Tillsyn: 5 kr/djur och dag • El/strö/underhåll: 3 kr/djur och dag • Totalt: 19 kr/djur och dag 	<ul style="list-style-type: none"> • BB bekostar semineringen.
<ul style="list-style-type: none"> • Betesperiod: 3 kr/djur och dag • Inklusive tillsyn/vatten/stängsel 	
<ul style="list-style-type: none"> • SS meddelar när djuren är brunstiga och är behjälplig när djuren ska semineras. 	
Övriga generella överenskommelser: <ul style="list-style-type: none"> • Skötselkostnaderna per djur faktureras en gång i månaden (genomsnittligt antal djur/månad). • Tillkommer det extra konsultkostnader på grund av detta samarbete, så ska kostnaderna delas lika mellan parterna. 	